В.Э. ЗІМАНСКІ

ГІСТОРЫЯ ПІСЬМА:

ВУЧЭБНА-МЕТАДЫЧНЫЯ МАТЭРЫЯЛЫ ДА ПРАКТЫЧНЫХ ЗАНЯТКАЎ

ВІЦЕБСК, 2012

Репозиторий ВГУ

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Пісьменнасць нельга аднесці да найстаражытных вынаходстваў. Гэта хутчэй адно з новаўвядзенняў, якое мае значэнне найбуйнейшага культурнага перавароту. Пісьменнасць прымусіла чалавека да роздуму над самім сабой, дзякуючы ёй стала магчымым калектыўнае мысленне, роздум чалавецтва над сваім паходжаннем, сваёй існасцю, сэнсам свайго існавання, сталі магчымыя духоўная культура, філасофскія вучэнні і найбуйнейшыя рэлігіі чалавецтва. Яна паслужыла цэментам, якім карысталіся стваральнікі вялікіх імперый; на ёй засноўваецца гісторыя як навука; яна выклікала магутны ўзлёт усіх галін чалавечых ведаў, у тым ліку і прыродазнаўства; яна надзяліла чалавецтва ўсімі здабыткамі культуры і цывілізацыі, якія без яе былі б немагчымыя.

Курс "Гісторыя пісьма" закліканы даць глыбокія і грунтоўныя веды пра паходжанне пісьма ў розных народаў і старажытных цывілізацый, развіццё еўрапейскіх графічных сістэм, узнікненне і развіццё славянскага пісьма ўвогуле і беларускага – у прыватнасці.

Мэта выкладання дысцыпліны – даць навуковыя звесткі пра паходжанне і развіццё сістэм пісьма ў гісторыі чалавецтва.

Задачы вывучэння дысцыпліны:

1. Асвятліць шэраг складаных пытанняў, звязаных з узнікненнем пісьменства.

2. Даць навуковае апісанне графічных сістэм, якія выкарыстоўваліся ў розных народаў ад старажытнасці на нашага часу.

3. Выкласці асноўныя звесткі з гісторыі станаўлення беларускага кірылічнага і некірылічнага пісьма.

Пералік дысцыплін з указаннем раздзелаў, засваенне якіх студэнтамі неабходна для вывучэння дадзенай дысцыпліны.

№№ п/п	Назва дысцыпліны	Раздзел, тэма
1	**2**	**3**
1	Сучасная беларуская літаратурная мова	Групоўкі сучасных славянскіх моў; фанетыка; графіка.
2	Стараславянская мова	Гісторыя стварэння славянскіх азбук.
3	Гісторыя Беларусі	Беларуская народнасць і беларуская дзяржаўнасць ў XIII – XVI стст.
4	Палеаграфія	Гісторыя пісьма. Устаў, паўустаў, скорапіс (кірылічная графіка).

Репозиторий ВГУ

Формы і метады навучання і выхавання.

Найбольш эфектыўнымі педагагічнымі методыкамі і тэхналогіямі, што садзейнічаюць уключэнню студэнтаў у пошук і кіраванне ведамі, набыццё вопыту самастойнага вырашэння разнастаўных педагагічных і навуковых задач, з’яўляюцца:

- Тэхналогія вучэбна-даследчай дзейнасці;
- Тэхналогія праблемна-модульнага навучання;
- Праектныя тэхналогіі;
- Камунікатыўныя тэхналогіі і інш.

Для эфектыўнага кіравання вучэбным працэсам на заняткаў будуць выкарыстоўвацца методыкі актыўнага навучання і дыскусійныя формы з мэтай фарміравання сучасных сацыяльна-асобасных і сацыяльна-прафесійных кампетэнцый выпускнікоў ВНУ.

Арганізацыя самастойнай працы.

Самастойная работа арганізуеццца ў адпаведнасці з *Палажэннем аб самастойнай працы студэнтаў*.

Самастойная работа па дысцыпліне прадугледжвае выкананне кантрольных і тэставых заданняў, падрыхтоўку вусных паведамленняў і пісьмовых рэфератаў па вызначанай тэматыцы, знаёмства з навуковай і навукова-папулярнай літаратурай, рэферыраванне і анатаванне прафесійна арыентаваных тэкстаў, пераклад тэкстаў са старабеларускай мовы на беларускую і інш.

Для дасягнення эфектыўных вынікаў вучэбнай дзейнасці мэтазгодна карыстацца відэаматэрыяламі і прэзентацыямі (гл. тэматыку практычных заняткаў). Для ацэнкі самостойнай працы па дысцыпліне магчыма прымяненне рэйтынгавых, крэдытна-модульных мадэляў ацэнкі ведаў.

Размеркаванне агульных і аўдыторных гадзін.

На вывучэнне дысцыпліны праграмай адведзена 52 гадзіны, з іх аўдыторных – 38 гадзін, лекцыйных – 24 гадзіны, практычных – 14 гадзін.

Репозиторий ВГУ

ПРЫКЛАДНЫ ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН

№ п/п	Тэма заняткаў	Колькасць аўдыторных гадзін	
		Лекцыі	Практычныя
1.	Уводзіны.	2	
2.	Узнікненне пісьма.	6	6
3.	Стварэнне старажытных рукапісаў.	4	
4.	Славянскае пісьмо.		
5.	Асаблівасці старажытнага пісьма.	4	4
6.	Кірыліца ў гісторыі беларускага пісьменства.	4	
7.	Стылі кірылічнага пісьма.		4
8.	Лацініца ў гісторыі беларускага пісьменства.	2	
9.	Беларуская мова арабскімі літарамі.	2	

Репозиторий ВГУ

ТЭМАТЫКА ПРАКТЫЧНЫХ ЗАНЯТКАЎ

Праца на практычных занятках сканцэнтравана ў трох тэматычных модулях.

МОДУЛЬ 1. УЗНІКНЕННЕ ПІСЬМА

Практычныя заняткі № 1.

Пытанні для абмеркавання
1. Значэнне пісьма ў гісторыі чалавецтва.
2.“Прадметнае” пісьмо.
3.Знакавае пісьмо.
4.Піктаграфія.
5.Ідэаграфія: лагаграмы (лексемаграмы), фразаграмы.

Практычная работа:
1) прагляд і абмеркаванне відэа № 1;
2) аналіз раздатачнага матэрыялу.

Практычныя заняткі № 2.

Пытанні для абмеркавання
1.Шумерскія, егіпецкія, кітайскія іерогліфы.
2.Клінапіс як разнавіднасць ідэаграфічнага пісьма.

Практычная работа:
1) прагляд і абмеркаванне відэа № 2;
2) аналіз раздатачнага матэрыялу.

Практычныя заняткі № 3.

Пытанні для абмеркавання
1.Пісьмо старажытных майя.
2.Шумерскае пісьмо.
3.Складовае (сілабічнае) пісьмо.

Практычная работа:
1) прагляд і абмеркаванне відэа № 3;
2) аналіз раздатачнага матэрыялу.

Форма кантролю па модулі:

Падрыхтоўка і абарона рэфератаў па тэме модуля (на выбар студэнта).

Репозиторий ВГУ

МОДУЛЬ 2. АСАБЛІВАСЦІ СТАРАЖЫТНАГА ПІСЬМА

Практычныя заняткі № 4.

Пытанні для абмеркавання

1.Дэкаратыўнае пісьмо. Вязь, час яе ўзнікнення і адметныя рысы.
2.Арнамент і ініцыялы, іх віды. Усходнеславянскія разнавіднасці кніжнага арнаменту.
3.Застаўкі, канцоўкі, віньеткі як віды кніжнага арнаменту ў рукапісных і друкаваных помніках старабеларускага пісьменства.

Практычная работа:

1) прагляд і абмеркаванне прэзентацый №№ 1, 2;

2) аналіз раздатачнага матэрыялу.

Практычныя заняткі № 5.

Пытанні для абмеркавання

1. Гісторыя вывучэння філіграняў і вадзяных знакаў. Паходжанне вадзяных знакаў.
2. Філіграні, іх тыпы. Адрозненне філіграняў ад вадзяных знакаў.
3. Віды ўсходнеславянскага тайнапісу.

Практычная работа:

1) прагляд і абмеркаванне прэзентацый №№ 3, 4, 5;
2) аналіз раздатачнага матэрыялу.

Форма кантролю па модулі:

Апісанне палеаграфічных асаблівасцей прапанаванага фрагмента помніка пісьменнасці (без аналізу стыляў кірылічнага пісьма).

Репозиторий ВГУ

МОДУЛЬ 3. СТЫЛІ КІРЫЛІЧНАГА ПІСЬМА

Практычныя заняткі № 6.

Пытанні для абмеркавання
1.Устаў, паўустаў: час узнікнення, тыпы, характэрныя прыкметы, агульнае і адрознае.
2.Асаблівасці напісання ўставам і паўуставам.

Практычная работа:

1) чытанне і аналіз графічных асаблівасцей тэкстаў, напісаных уставам;

2) чытанне і аналіз графічных асаблівасцей тэкстаў, напісаных паўставам.

Практычныя заняткі № 7.

Пытанні для абмеркавання
1.Скорапіс як тып кірылічнага пісьма. Мэты і тэхнічныя прыёмы скорапісу.
2.Тыпы ўсходнеславянскага скорапісу. Асаблівасці беларускага скорапісу ў параўнанні з маскоўскім.

Практычная работа:

1) чытанне і аналіз графічных асаблівасцей асобных слоў, напісаных скорапісам;

2) чытанне і аналіз графічных асаблівасцей тэкстаў, напісаных скорапісам.

Форма кантролю па модулі:

Прачытанне трох урыўкаў тэкстаў, напісаных: а) уставам, б) паўуставам і в) скорапісам, – і іх вусны пераклад.

Репозиторий ВГУ

ВЫНІКОВЫ КАНТРОЛЬ ПРАВОДЗІЦЦА Ў ФОРМЕ ТЭАРЭТЫЧНАГА АПЫТАННЯ ПА ПРАПАНАВАНЫХ ПЫТАННЯХ

Пытанні

1. Значэнне пісьма ў сучасным грамадстве.
2. Вывучэнне сістэм пісьма ў айчынным і замежным мовазнаўстве.
3. “Прадметнае” пісьмо.
4. Знакавае пісьмо.
5. Піктаграфія.
6. Ідэаграфія: лагаграмы (лексемаграмы), фразаграмы.
7. Шумерскае пісьмо. Шумерскія іерогліфы.
8. Егіпецкія, кітайскія іерогліфы.
9. Клінапіс як разнавіднасць ідэаграфічнага пісьма.
10. Пісьмо старажытных майя.
11. Складовае (сілабічнае) пісьмо.
12. Вывучэнне старажытнай усходнеславянскай пісьмовай спадчыны. Матэрыялы пісьма.
13. Асаблівасці прыгатавання і састаў чарніла.
14. Прылады пісьма старажытных пісцоў і перапісчыкаў. Сучасныя прылады пісьма.
15. Працэс пісьма. Сістэма разліноўкі ліста паперы, памер старонак, пераплёт кніг і рукапісаў, разнавіднасці фігур цісненя на пераплётах, засцежкі. Абклад кніг і рукапісаў.
16. Дэкаратыўнае пісьмо. Вязь час яе ўзнікнення і адметныя рысы.
17. Арнамент і і ініныялы, іх віды. Усходнеславянскія разнавіднасці кніжнага арнаменту. Застаўкі, канцоўкі, віньеткі як віды кніжнага арнаменту ў рукапісных і друкаваных помніках старабеларускага пісьменства.
18. Вадзяныя знакі (філіграні) і іх паходжанне.
19. Літары кірыліцы і іх гукавое значэнне. Дыякрытычныя знакі. Лікавае значэнне літар кірыліцы. Рэфармаванне кірыліцы Пятром I (1708-1710гг.)
20. Рэфарматарская дзейнасць у галіне ўсходнеславянскай графікі Фр. Скарыны і І. Капіевіча, станаўленне "грамадзянскага" алфавіта. Узнікненне і замацаванне ў беларускай графіцы літар і графічных знакаў **ў, дз, дж, '** (апостраф); гісторыя графемы, што абазначала гук [г] (выбуховы).
21. Гісторыя лацінскага пісьма. Гістарычныя прычыны з’яўлення лацініцы на Беларусі. Асаблівасці дастасавання лацінскага алфавіта да перадачы гукаў беларускай мовы.
22. Гісторыя арабскага пісьма. Асаблівасці перадачы фанетычных рыс беларускай мовы арабскімі літарамі. Кітабы як моўна-графічны феномен у гісторыі беларускай мовы. Вывучэнне кітабаў у сучасным мовазнаўстве.

Репозиторий ВГУ

ЛІТАРАТУРА ДЛЯ ПАДРЫХТОЎКІ І САМАПАДРЫХТОЎКІ

1. Антонович А. К. Белорусские тексты, писанные арабским письмом, и их графико-орфографическая система. Вільнюс, 1968.
2. Батвіннік М. Азбука на ўсе часы. Мн., 2003.
3. Брокгауз и Эфрон. Энциклопедический словарь. Репринтное воспроизведение изд. Ф.А.Брокгауз-И.А.Ефрон, 1890г. Изд. "Терра" - "Terra", 1992. Т.46.
4. Булыка А. М. Развіццё арфаграфічнай сістэмы старабеларускай мовы. Мн., 1970.
5. Владимиров Л.И. Всеобщая история книги. М.: "Книга", 1984.
6. Гельб И.Е. Опыт изучения письма. М .,1982.
7. Геродот. История: в 9 кн. Л.,1972.
8. Гладковский С.Н. Анализ «тайнописи» на Звенигородском колоколе. П., 2007.
9. Гравюры Францыска Скарыны / Укл. Л. Ц. Баразна. Мн., 1990.
10. Жуковская Л. П. Текстология и язык древнейших славянских памятников. М., 1976.
11. Игнатенко А. П., Можейко Н.С. Древнерусский язык. Мн., 1988.
12. Истрин В.А. Возникновение и развитие письма. М.,1965.
13. Карский Е. Ф. Славянская кирилловская палеография. М., 1979.
14. Кеслер Я.А. Азбука и русско-европейский словарь. М., 2001.
15. Клышка А. К. Францыск Скарына, альбо Як да нас прыйшла кніга. Мн., 1983.
16. Кнорозов Ю.В. Письменность индейцев майя. М.; Л., 1963.
17. Лёвочкин И. В. Основы русской палеографии. М., 2003.
18. Лоукотка Ч. Развитие письма. М.,1950.
19. Медынцева А. А. Грамотность в Древней Руси. По памятникам эпиграфии X – первой половины XIII века. М., 2000.
20. Немировский Е. Л. Путешествие к истокам русского книгопечатания. М., 1991.
21. Несцяровіч В. І. Старажытныя рукапісы беларускіх татар. Графіка. Транслітарацыя. Агульная характарыстыка мовы. Фразеалогія. Віцебск, 2003.
22. Нікалаеў М. Палата кнігапісная: Рукапісная кніга на Беларусі ў X – XVIII стст. Мн., 1993.
23. Павленко Н. А. История письма. Мн., 1987.
24. Прадмовы і пасляслоўі паслядоўнікаў Фр. Скарыны / Укл. У. Г. Кароткі. Мн., 1991.
25. Прыгодзіч М. Р. "Азъ глаголю вамъ…": З гісторыі літар // Роднае слова, 2003, №№ 1 – 12; 2004, №№ 1 - 2.
26. Рейсер С.А. Палеография и текстология. М., 1970.
27. Сапрыкин В.А. Введение в культурологию. М., изд-во МГИЭМ, 1995.

Репозиторий ВГУ

28. Станкевіч Я. Беларуская вымова царкоўна-славянскага пісьма // Спадчына. 1922. №2. С. 54-57.
29. Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588 г. Мн., 1989.
30. Тэйлор Э. Первобытная культура. М.,1939.
31. Улащик Н. Очерки по археографии и источниковедению истории Белоруссии феодального периода. М., 1973.
32. Уханова Е.В. У истоков славянской письменности. М., 1998.
33. Черепнин Л.В. Новгородские берестяные грамоты как исторический источник. М., 1969.
34. Чудинов В. Загадки "Велесовой Книги". Газета "Красная звезда", 19 сентября 2007 года.
35. Шайкевич А.Я. Введение в лингвистику. М.: Изд-во Российского открытого ун-та, 1995.
36. Янин В.Л. Я послал тебе бересту… М., 1999.
37. Яскевіч А.А. Старабеларускія граматыкі. Мн., 1996.

Репозиторий ВГУ